

Okurken...

MELİH CEVDET ANDAY

Gazetemize Paris'ten yolladığım bir yazıda (18 Nisan 1980) şöyle demişim: "Paris'te benim için en şaşırtıcı ressam, Victor Hugo oldu. Evini görmeğe gittiğim gün, yukarı katlarda onarım olduğu için, ancak birinci katı, resimlerinin sergilendiği katı gezdim. 'En büyük Fransız ozanı kimdir?' sorusuna, 'Hélas Hugo' yanıtını veren A. Gide'e, onun ressamlığı sorulsaydı, kimbilir ne derdi? Çok ileri gitmiş olmayayım, ama Hugo, o şiirleri, o romanları yazmamış olsaydı, yalnız ressamlığı ile kalabilirdi gibi geldi bana. İmgelem gücünün buncası az görülmüştür. Hugo'nun resimdeki özgünlüğü kafamı esinlerle doldurdu... Nasıl bir adamdı bu Hugo ki, şiirlerine, romanlarına benzemeyen resimler yapmıştı! Bu sorunsal çözmek gerekir... Bir yaratıcıda, birkaç yaratıcı mı var dersiniz? Birliği arayan Herakleitos, 'Bir insanda bütün insanlar vardır' demişti."

Hugo'nun ressamlığını, dünya ölçüsünde pek bilinmeyen ressamlığını, şairliğinden, romancılığından üstün bulmak usa ve gerçeklere uygun bir sav mıydı? Yeniden okuyunca duraksadım. Ama bu yazıma neden gözattığıma açıklamazsam, konu aydınlığa çıkmayacak.

Notre-Dame de Paris'yi okumamın üstünden yıllar geçmişti; geçende yeniden açtım bu ünlü romanı, şöyle bir göz gezdireyim derken, baktım ki takılmışım; sürdürdüm okumayı. Bunca yıl sonra yeniden mi değerlendiriyordum Notre-Dame de Paris'yi? Hayır, ilk okuyuşumdaki izlenimimi buluyordum okudukça. Anlatılan olayların yanı sıra, uyum ve ayrıntılı bilgiler de yer alıyordu kitapta: Notre-Dame kilisesinin biçimi ve yapılış tarihi üstüne, belki sanat tarihlerinde bile karşılaşılmaya

yacak inceleme niteliğinde yargılar, Paris kentinin kuruluş tarihine ve gelişimine ilişkin, bir romana nasıl sığdırıldığına akıl erdirilemeyen, uzun, belgesel veriler... Ben de romanın olaylarından vazgeçip, bu bilgilerin seline kapıttım kendimi, kimi tümcelerin altını çizdim. Bunlardan bir ikisini sözkonusu edeceğim bu yazımda.

Fakat daha önce şunu söyleyeyim; okudukça yazarın düşünme gücüne hayranlığım artıyordu. Düşünün ki, olay, on beşinci yüzyılda geçmektedir ve romancı o yüzyılın Paris'ini yaşıyormuşçasına bizi adım adım oradan oraya götürmektedir. Kişiler, olabildiğince canlı ve etkindir ve elbet bu arada büyük bir düşünürle karşı karşıya bulunduğunuzu bir an bile unutmuyorsunuz.

Bu tür romanın eskidiğini, artık yazılmadığını ve yazılmayacağını söylemeğe gerek yok sanırım. Peki, yazılmasa da okunmaz mı? Okunur, okunur, modası geçmez edebiyatın. Eski bir roman, eski bir şiir, eski evlerin sandık odalarına benzer, orada eskimemiş nice güzellikler, eski zamanların süsü olmuş, fakat nasıl bir yazgı ile bilinmez, yeni günlerin hayranlığını kazanıveren nice değerli taşlar bulursunuz. Diyeyeğim, Hugo'nun bu romanına baştan sona egemen olan düşgücü, işte şimdi müze olan evindeki resimlerde beni çarpan düşgücü idi. Bu düşgücü içinde, birleştirici öge, tarihsel bakıştı.

Bir ortaçağ temsilinin verileceği (verildiği) adliye sarayı salonunu anlatırken Hugo şöyle diyor: "Şurası gerçektir ki Ravaillac, IV. Henri'yi öldürmemiş olsaydı, Adliye Sarayı'nın kalemine sunulan Ravaillac dâvası delilleri olma-

yacaktı; sözü edilen delilleri yok etmekte yararı bulunan suç ortakları olmayacaktı; böylece de, başka çare olmadığından, delilleri yakmak için mahkeme kalemini yakmak üzere Adliye Sarayı'nı yakmak zorunda kalan kundakçılar bulunmayacaktı; en sonunda da, dolayısıyla, 1618 yangını olmayacaktı. Eski Saray da, eski toplantı salonuyla hâlâ ayakta kalacaktı; ben de okuyucuya: 'Gidip onu gördüm' diyebilecektim; her ikimiz de, ben böyle bir tarifi yapmaktan, okuyucu da okumaktan kurtulacaktı. Bu da yepyeni bir gerçeği ispathyor: **Demek ki büyük olayların hesaplanamayan sonuçları oluyor.**"

Son tümcenin altını ben çizdim; Hugo'nun dediği gibi, yepyeni bir gerçek değildir bu; Gereklilik'in neden-sonuç ilişkisi, birçok halıkanın karmaşık zincirinden oluşur ve bu ilişkinin basite indirgenmesinden tarihçiler ve filozoflar çok yakınmışlardır. Yarını bugünden kestirmenin kolaylığından kaçınmalıyız. Burada yanlışlığa yol açan, sanıyorum ki, olayları büyük-küçük diye ayırmaktır. Biz günümüzde geçen olaylardan hangisinin büyük, hangisinin küçük olduğuna da kolay karar veremeyiz. Hugo'nun, yandığı için anlatamadığı Adliye sarayı için bunca önemli bir mantıksal gerekçeye başvurma zorununu duyması gültümseticidir.

Başka bir yerde de şöyle diyor Hugo: "Du Breuil, XVI. yüzyılda bütün yüzyıllara layık doğal yücelikteki şu sözleri yazdığına onların ruhunu canlandırıyor: 'Millet bakımından Paris'liyim; konuşmada parrhis'liyim, çünkü parrhisia gerekçede konuşma özgürlüğü anlamına gelir.' Şakalı bir söz kuşkusuz, fakat XVI. yüzyılda söylenmiş olması gene de ilginç geldi bana ve elbet Hugo'nun bunu romana geçirmesi.

Hugo, politikaya da katıldı, ama olumlu, ama olumsuz. Bunları tartmak bize düşmez.

Ancak bu yüzden birçok düşman kazandı ki kesindir. Ansiklopedi şöyle yazıyor: "Ölümünden çok sonra bile onun siyasetinden huzuru kaçanlar oldu. Bunlar Hugo'yu yeteneksiz bir sanatçı diye tanıtmaya kalktılar. Kimseyi inandıramayınca, onun kültüristüz biri olduğunu ileri sürmeğe yeltendiler"

Victor Hugo bir Paris âşığıdır, fakat bütün büyük kentlerin sevdahları gibi, o da yakını sevdiğisinin değiştiğinden; yaşadığı yüzyılın (geçen yüzyıl) Paris'ini, 18. yüzyılın Paris'i ile karşılaştırırken duyduğu acı besbellidir. Ah bu geçmiş düşkünlüğü, geçmişte her şeyin daha güzel olduğu inancı! Ben de Paris'te iken, geçen yüzyıl (Hugo'nun yaşadığı yüzyıl) Paris'ini gösteren ilginç bir sergi görmüş ve bu eski Paris'in güzelliğine hayran olmuştum. Oysa öyle değilmiş. Dinleyelim Hugo'yu:

"Demek ki bugünkü Paris'in hiçbir genel yüz ifadesi yok. Birçok yüzyılın örnekler koleksiyonudur; bu örneklerin en güzelleri de kaybolmuştur. Başkent yalnız evlerde genişliyor, hem de ne evler! Paris, gittiği bu hızla, her elli yılda bir yenilenecektir. Onun için mimarisinin tarihi anlamı her gün siliniyor. Anıtlar gittikçe seyrekleşiyor, sanki evlerin içinde boğularak yavaş yavaş gömüldüğü görülüyor. Babalarımızın taştan bir Paris'i vardı; oğullarımız alçıdan bir Paris'le yetinecekler!"

Bir romanın içinde böyle bir anlatımın ne aradığını soracaksınız... Haklısınız, siz de bu görüşleri, bu bilgileri edinmek için okuyun Notre-Dame de Paris'yi.

Hugo'nun çağdaşı Baudelaire de yakınımıştı bir şiirinde Paris'in değişmesinden:

Le vieux Paris n'est plus; la forme d'une ville Change plus vite, hélas, que le coeur d'un mortel

Büyük kentler değişiyor diye yakını çok, ama bunların ortadan kalkmasını isteyen yok, ortadan kalkacağını düşünen yok.

